LaCat
G9633ky

Guimerá. Angel
La llengua catalana.

LaCat
G9633ky

PRESENTED TO

THE LIBRARY

BY

PROFESSOR MILTON A. BUCHANAN

OF THE

DEPARTMENT OF ITALIAN AND SPANISH

1906-1946

ANGEL GUIMERÀ

LA LLENGUA CATALANA

DISCURS PRESIDENCIAL

LLEGIT EN LA SESSIÓ PÚBLICA CELEBRADA EN L'ATENEU BARCELONÈS

LO 30 DE NOVEMBRE DE 1895

EDICIÓ DE 20.000 EXEMPLARS

COSTEJADA PER 316 SOCIS DE L'ATENEU BARCELONÈS

BARCELONA

TIPOGRAFIA «L'AVENÇ»: RONDA UNIVERSITAT, 4

1896

La Llengua catalana

La Cat
G 9633 ky

Vergonya eterna á aquells que, despreciant son idioma, alaban lo dels altres.

DANT

La Llengua catalana

per

D. Angel Guimerà

Discurs presidencial
llegit en la sessió pública celebrada en l'*Ateneu Barcelonès*
lo 30 de Novembre de 1895

492517
1. 6. 49

Barcelona
Tipografia «L'Avenç»: Ronda de l'Universitat, 4
1896

Atesa l'importancia indiscutible del discurs que va pronunciar D. Angel Guimerá en l'acte inaugural del corrent curs en aquest Ateneu, s'obre entre 'ls seus socis la present suscripció pera publicar una edició econòmica de dit discurs á fi de donarli tota la profusió que pels seus mèrits y ensenyansas se mereix.

Ateneu Barcelonès, 1.er de Desembre de 1895.

Alcaide Peiró, J.
Aguiló, Isidor
Agustí, E.
Aldrich, A.
Aguilera, Joaquim
Albà, Miquel
Augé, Miquel
Almirall Forasté, J.
Alió, Francisco
Aulestia, Antoni
Audreu y Serra, A.
Audouard, Pau
Abadal, R. de
Alabart, Agustí
Aleu, Andreu
Antich, Joseph
Abella, Joaquim
Aleu, Joseph
Aldabert, Pere
Burjalés, Adolf
Balaguer, Joseph
Biada, Joseph M.ª
Bartrina, Francisco
Borràs, F. de P.
Bertran, Eduard
Buixeres, Vicens
Bori, Pau
Batlle, Emili
Basté Ferrer, Andreu
Bonnin, J.
Brugués, Casimir
Bassegoda, Bonaventura
Batlles, Marian
Brillas, Andreu
Bartrolí,
Buigas Monravà, Gayetà
Borrell, Gabriel
Bofill, Ramon
Brugada, Joseph M.ª
Betés, M.
Bruguera, Joan
Blanch Piera, Joseph
Basté, Santiago
Baladia Soler, F.
Beuessat, Frederich
Bordas, Frederich
Bofill, Joseph M.ª
Brosa, Jaume
Casellas, Raimond
Camino, Roseodo M.ª de
Cortés, Joseph
Creixans, E.
Claramunt, Lluis
Casas-Carbó, Joaquim
Cortés, Lluis G.
Calvet, R.
Carner, Jaume
Casades y Gramatxes, P.
Cortada, Alexandre
Cruellis, Jaume
Cust, Manel
Corminas, Enrich
Cahís, Manuel
Calvet, Arnal
Casas, Melcior
Cros, Amadeu
Casals, Paulí
Coll Bofill, Joan
Carrer, Seraff
Cabot Rovira, Joaquim
Comas, Joan
Casas, Ramon
Corominas, J. Bta.
Clarassó, Enric
Castellarnau, Lluis de
Carreras, B.
Cortada, Antoni
Cabot, Emili
Capmany, Narcís
Casas y Font, Francisco
Carbó, A.
Costa, Joan
Company y Molins, Pere
Duran Ventosa, Lluis
Duran, Joaquim
Domenech Estapà, Joseph
Duran Ventosa, Manel
Deas, Rafel
Domenech Monlaner, Lluis
Domenech Estapà, Autoni
Dotras, Joseph
Degollada, Eduard
Estrada, Ramon
Escayola, Francisco de P.
Estasén, L.
Fonl y Torné, Manuel
Fabra, Pompeu
Ferrer, Lluis
Font y Gumà, J.
Fraginals, Cristofol
Fluvià, Joseph
Faraudo, Ramon
Ferrer, Joseph
Font, Ramon
Freixas, Joan
Ferrés, Francisco
Ferrer Puig, Joan
Freixas, Francesch
Font, Victor
Fàbregas, Francisco
Ferrer, Ivo
Fortuny Duran, Alexandre
Ferrer, Enrich
Fonolleda, Jaume
Franquesa y Gomis, Joseph
Fiter e Inglès, Joseph
Gras, Jaume
Gomis, Frederich
Giralt, Joaquim
Gallissà, Antoni
Gaudí, Antoni
Gispert, J. de
Garriga Massó, J.
Güell, Eusebi
Gubern, Joan
Golorons, Carlos
Gener, Pompeu
Gosé, Francisco
Gassol, Joseph L. de
Gussiñer, Joaquim
Gili, Joseph
Galbany, Joseph
Garriga, Francisco
González, Joan
Gay, Joan
Golorons, Eugeni
Girona, Ignaci
Gay, Joseph
Givanel, Joan
Graner, Lluis
Gustà, Joaquim M.ª
Homs y Parellada, Joaquim
Hernández, Manuel
Iturralde, Antoni
Iglesias, A.
Jaumandreu, Ignaci
Julià, Salvador
Just Xammar
Junoy, Emili
Llagostera, Lluis
Llusá, Rafel
Llorens, Salvador
Llopis, Manuel
Lluch, Emili
Labarta, Lluis
Llaberia, Francisco
Llobateras y Potet, M.
Llobera, Artur
Llusà, Carles
Llavallol, Joseph
Massó Torrents, J.
Monegal, Trinitat
Manonville, Joseph
Mas y Fontdevila, Arcadi
Moliné y Brasés, Ernest
Millàs Figuerola, A.
Maspons y Labrós, F.
Martí Ballés, Joseph O.
Moragas, Jeroni
Marye, August
Martí Coll, Joseph M.ª
Masriera, J.
Mascaró Capella, Joseph
Maragall, Joan
Matheu, Francesch
Mas, Francesch
Musterós, Albert
Matheu Fornells, Joaquim
Mariezcurrena, Heribert
Millet Pagès, Joan
Mon, Joan
Martin, Avelí
Morera, Enrich
Miret y Sans, Joaquim
Mitjans y Morlans, F.
Mitjans, Bartomeu
Muntañola, Pere
Mas y Miró, Fidel
Mas Yebra, J. Adolf
Millet, Francisco
Nicolau, Antoni
Noguera, Lluis
Noguera, J. M.ª
Oller, Narcís
Oliver, Jaume
Obradors y Benassat
Pijoan, Joan
Pedrerol, Joseph

Puig-Samper, Frederich
Planas, Lluis
Puig y Cadafalch, J.
Planas y Escubós, Marian
Permanyer, F. de P.
Prat de la Riba, Enrich
Pagès, Joseph
Pomés, Rafel
Pascó, Joseph
Pena, Joaquim
Paluzie, Joseph
Paluzie, Juli.
Permanyer, Ricart
Permanyer, Joan
Pons, Miquel
Pitchol, Narcís
Pla, Daniel
Pellicèr, J. Ll.
Perpinyà, J.
Perpinyà, J. M.
Perpinyà, Benet
Pellicer, Joseph
Pellicer, Leandre
Puigdollers, J.
Par, Joan
Perés, Ramon
Puig y Subirana, Pere
Prats, Ermengol
Patxot, Rafel
Planas y Font, Claudi
Palau y González de Quijano, P.
Queralló, J.
Roca, Joseph M.ª
Ricart y Girall, Joseph
Roura y Barrios, Benet
Rubió y Lluch, A.
Raventós, A.
Rahola, Frederich
Roig Punyel, Joseph

Rivera, Joaquim
Riera y Bertran, Joaquim
Riquer, Alexandre de
Riudor, Ramon M.ª
Robert, Bartomeu
Ribas, Enrich
Rabassa, Joseph M.ª
Roig Bofill, Emerencià
Riba y Lledó, Francisco
Romeu, Ferran
Robert, Ventura
Rosich, Joan
Rogent y Pedrosa, Joseph
Rusiñol, Santiago
Regàs, Cosme
Riambau, Carles
Recolons
Sunyol, Esteve
Sunyol, Ildefons
Selva, Emili
Soler y Miquel, Joseph
Suñé, Lluis
Segalá Estalella,
Salvat, Joan
Santaló, R.
Soler y Pla, Lluis G.
Serra Barbarà, Eugeni
Sabater, J.
Soler Reventós, Jaume
Sanpere, V.
Sardà, Joan
Soler, Francisco
Serra, Albert
Sureda, Ramon
Subirà, Pau
Sunyol, A.
Serra, Alfons
Sabater, Manuel
Sojo y Batlle, Francisco de
Soler, Xavier

Sabadell, Claudi
Solà, Victorià
Schilling, Eduard
Solsona, Miquel
Soler y Rovirosa,
Schwartz, Freder
Solà de Mas, Ant
Serra, Francisco
Soler y Palet, Jos
Sormani, Francis
Sensat y Millet
Tarré, Emili
Tutau, Joseph
Tous, Joseph
Tusquets, Francis
Thomàs, J.
Torres y Reyató,
Torras Pujalt, Jo
Tarruella, J.
Uriach y Uriach,
Villar y Carmona
Via, Valentí
Vives, Francisco
Vilanova, Antoni
Vilanova, J.
Verdaguer Callís,
Valls, Mateu.
Vintró Casallachs
Volart, Joaquim
Valentí, Joaquim
Velat, Eduard.
Vallès y Riboi, J.
Valls, Mari
Vacarisas y Elias
Vidiella, Carles C
Vilarrasa y Soler,
Valls y Vicens, Jo
Xuclà, Francisco
Zulueta, Joseph

Senyors:

DENSÁ del dia en que se'm donà l'encàrrech honrosíssim de presidir aquesta Associació, tant respectable ja avuy per los anys que compta de vida com per los homes ilustres que han brillat en ella, ni un sol instant he duptat de quin havia d'esser l'objecte de mon discurs en la present diada. Sabia que á la presidencia de l'Ateneu Barcelonès m'hi duyan los meus pobres treballs en llengua catalana, y he considerat que era en mi un dever ineludible'l parlarvos d'aquesta, la llengua de Catalunya, encara que no més fos com agrahiment, per deure á ella sola mercè tant senyalada. Més altra causa, després de l'agrahiment, m'ha portat, senyors, á escullir aquest tema pera l'acte inaugural de l'Ateneu, y es lo creure que, degut al impuls de l'afecte que jo tinch á aquesta llengua, me serà més planera la feyna

de pensar y extendre'l discurs, al mateix temps que'l considerar que á molts de vosaltres no vos serà gayre molest y potser fins vos serà agradós l'escoltar las mevas paraulas; y no per lo que en ellas jo vos diga que ja no sapigueu, sinó per lo simpàtich que us té d'esser á vosaltres lo sentir enrahonar una curta estona de la llengua de l'antich Principat, tant als qu'heu nascut á dintre de Catalunya, y per consegüent la parleu á tot'hora, com als que, essent fills d'altres países, ja la enteneu com á la llengua propia, tota vegada que, estant domiciliats á Barcelona, ahont tot afecte arrela y troba grata correspondencia, la estimeu aquesta terra y la considereu com la vostra segona patria.

No anem, donchs, senyors, jo parlant, vosaltres escoltant las mevas paraulas, á pledejar en defensa d'una causa ja més ó menos perduda, com ho fóra en un tot si en comptes de la llengua catalana jo pretengués persuadirvos de que la llengua llatina es llengua viva, ab tot y que ja no té patria sinó als temples y als prestatges dels arxius y de las bibliotecas. Anem á fer tots plegats, los que la estimem, l'elogi d'aquesta llengua y d'aquesta literatura de la terra; llengua y literatura exuberant de vida y d'esperansas, may ni per un sol instant esmortuhida ni estrafeta en los llavis dels catalans, sempre que com á catalans se conduheixen; y si bé com á llengua literaria desaparegué un cop ofegada y malmesa entre'ls vapors de la sanch de las batallas y entre la fumareda y'l flamejar dels incendis, va esser pera tornar á

pendre després ab més entusiasme y robustesa lo lloch merescut que al present ocupa entre las llenguas més floreixents de la nostra época, ja que, per un voler de Déu y dels seus fills, avuy encara la llengua de Catalunya's parla y s'escriu y's glorifica en tres grans estats d'Europa: á Espanya, á Fransa y á Italia.

Y que l'amor à la llengua catalana no es tant sols lo que li podria tenir aquest Ateneu y ab ell tots aquells altres llochs ahont los homes de saber estiman las cosas per las bellesas intrínsecas que ab l'estudi en ellas descobreixen, ho veyem bé prou en la idolatria que li tenen totas las classes socials d'aquest poble; idolatria manifestada ben alta y ben noblement no fa pas gayres mesos, en que, en apoteosis magnífica y per contrast sublim de la sort, se lligà y relligà la vida de la llengua catalana á la mort d'un gran home de Catalunya: á la mort de'n Frederich Soler, lo fundador del teatre de la terra, lo qui, fent pujar ab la forsa de sa inteligencia privilegiada la llengua patria á l'escena, la féu pujar un grahó més cap al cim de la immortalitat á que'ls passats de Catalunya la encaminaren.

Més abans de tot, senyors, com podrian semblar interessats los meus elogis, per allò de que'l fill sempre troba hermosa y santa á la mare, puix si bé no he nascut á Catalunya com á mare la tinch per lo meu origen, per las lleys d'aquest país y per l'afecte entranyable que li porto, abans de tot, com vos dich, vos posaré aquí mateix com á devanter y resguart delas

mevas afirmacions y de las mevas alabansas lo que va dir á la Reyna Regent d'Espanya un dels fills més ilustres de la terra castellana en vindicació de l'idioma y de la nacionalitat de Catalunya:

«Y per això, senyora, sou vinguda á escoltar amorosament los accents d'aquesta llengua, no forastera ni exòtica, sinó espanyola y nèta de tota taca de bastardia. Vostre generós y magnànim esperit comprèn que la unitat dels pobles es unitat orgànica y viva, y no pot ser aqueixa unitat ficticia, verdadera unitat de la mort; y comprèn també que las llenguas, signe y penyora de rassa, no's forjan capritxosament ni s'imposan per forsa, ni's prohibeixen ni's manan per lley, ni's deixan ni's prenen per voler, puix res hi hà més inviolable y més sant en la conciencia humana que'l *nexus* secret en que viuen la paraula y'l pensament. Ni hi hà major sacrilegi ni ensemps més inútil que pretendre engrillonar lo que Déu ha fet espiritual y lliure: lo verb humà, resplandor dèbil y mitj esborrat, però resplandor al fi, de la paraula divina.»

Lo fragment que he reproduhit al peu de la lletra es de Menéndez Pelayo. L'acte en que va ser parlat, lo dels Jochs Florals de Barcelona de 1888 devant de la Reyna Regent y dels ministres. La llengua en que ho va pronunciar Menéndez Pelayo, la llengua catalana.

Girant los ulls enrera, molt enrera del nostre temps, en aquella edat dels pobles en que tot

se presenta barrejat y confós com los primers recorts de la nostra infantesa, á la patria dels catalans, senyors, jo no la sé veure tancada dintre las fitas termenals que las mudansas dels temps més ensà li donaren, sinó que al vesllum de la historia la miro al lluny aquesta terra de la nostra nissaga, molt abans de que s'hagués format lo nom de Catalunya, descendint y avansant y aixamplantse per las duas vessants dels Pirineus, la que encara es nostra y la francesa, venintse allavors á trobar la colossal carena en mitj de la terra tota com á castell fortíssim ab marlets de boiras y de congestas que fes de guayta vigilant, ò, millor, venint á esser, aquest seguit de montanyas espatlludas, com l'altar grandiós d'un immensíssim temple que tingués lo sentiment de la patria com á divinitat de las sevas idolatrias, y per volta gegant que'l cobrís la insondable del seu cel blavós y transparent, y per remor incessant d'orgues y d'oracions, molt abans que hi arribessin los homes, la remor dels seus boscos milenaris y la de las sevas onas encara més vellas que á sos peus eternament s'humilían de més, molt més enllà d'Amposta, fins enllà, molt més enllà de Marsella. Quina era la llengua que's parlava en aquestos extensíssims y paradisíachs territoris, conjunt d'armònichs estats lliures è independents entre ells, més agermanats y sostinguts los uns pels altres quan las miradas recelosas se giravan á fòra de la propia y de la comunal encontrada, no hi hà home al món, ni s'ha escrit en cap llibre, ni hi hà cap

rastre en la pedra ò en lo metall, que ab seguransa'ns ho expliqui. ¿Va esser la llengua originaria dels pobladors, ò dels que á las primeras edats los succehiren, la llengua celta que encara arrela á la Bretanya y á la Irlanda? ¿Va esser aquesta llengua la antiquíssima dels èuskars, que guardan encara com á sagrada reliquia, y no á sobre del pit, sinó á dintre, los fills de la Basconia? No hi ha hagut, com vos dich, forsas humanas que l'aixequessin aquest vel del misteri que ab los sigles, com en la llegenda d'Artà, se va tornar de pedra; més lo que es cert y de tota certitut es que'ls pobles bessons de las duas bandas dels Pirineus feyan com las familias antigas de las nostras montanyas, que cada una tenia son banch propi en la iglesia y juntas á un mateix Déu s'encomanavan. En lo que encara hi hà menos dupte, perquè això, senyors, ja ho ha pogut escorcollar més bé la mà de la historia, per venir los fets més aprop dels temps nostres, es que aquest conjunt de llinatges d'estret parentiu sofrí ab lo transcurs dels sigles ben duras y ben sanguinosas embestidas; que si en los fonaments del seu esser no'l transmudaren, no va ser aixís en la cara exterior de las cosas, passantli á la patria com á las terras de conreu després d'ayguats y tempestats desencadenadas que treuen de mare als rius y als torrents, desbordantlos, arrossegant á la mar terras y plantas y llevors propias, y deixant altras llevors vingudas de paísos llunyans y ben diversos, pera morir las unas si no troban escalf que'ls hi provi, y pera germinar y arrelarhi las

altras si'l troban, modificadas ab tot per la condició de la nova terra que'ls hi dóna vida. Y aixís, senyors, hem vist passar sobre la patria de la nostra avior riuadas y més riuadas abundosas de celtas y grechs, de cartaginesos y romans, de goths y sarrahins, precipitats los uns com turbonadas de Setembre, á pas á pas los altres, clavant tendas y fitas, assegurant lo camí enrera, ò combatent ells ab ells los estrangers com dos núvols que, al toparse, aboquessin al plegat sas pedras y sos llamps sobre sembrats y vinyas. Més aixís com las ayguas, després de las tempestats, s'escorren per las vessants ò s'entollan en las terras baixas pera fondres en ellas, aixís vingué un dia, senyors, sobre aquestos pobles en que tornà á sortir lo sol per allà al cim del Montgrony anunciant la seva independencia, que aquell sol espurnejava resplandent sobre las armas de Wifrets y Borrells y Berenguers, quan, reposant á Ripoll, al Montserrat, al Montsant y á las voras de l'Ebro, tornaren la llibertat á Catalunya. Que Catalunya, senyors, un dia ò un altre fa com la mar, que destruheix ò s'assimila tot lo que cau en ella si li serveix, ò, si no, ho escup á la platja.

Y aixís com en lo caràcter y fesomía dels catalans que vingueren á la vida després d'aquells terratrèmols espantosos de tant llarga durada, hi va quedar quelcom que recorda de lluny al grech ò al romà, al goth ò al alarb; y aixís com las costums alegras y tristas de la nostra terra, sense perdre l'ayre escayent dels seus apartats origens, s'acomodaren en bona part á las cos-

tums de las nissagas invasoras, aixís mateix se modificà la llengua primitiva d'aquestas encontradas, apropiantse en gran munió paraulas y frases y construccions de las llenguas parladas per aquellas nacions dominadoras, encara que sempre descobrintse per entre mitj del llenguatge novament format á Catalunya l'espurnejar de la llengua mare, que no va voler desapareixer y quedà viventa, no tant en paraulas soltas que fan la vestidura, sinó en la sanch d'ella que per tot lo seu cos circula y que li dóna un ayre de severitat honrada, d'energia, de franca y bondadosa noblesa que la caracterisa y la diferencía, de las arrels fins á las fullas, de las altras llenguas d'Europa, que són tant tributarias, si no més que la nostra, de la llengua llatina. Més si persistia l'esperit d'independencia en la llengua parlada, que, com veyem, fongué'l metall tot de la seva essencia en lo motllo estranger d'ahont sortí la llengua nova, no va ser igual en la llengua escrita, que continuà essent la mateixa llengua de Roma, necessitantse temps molt majors pera que sortís á la vida. Tant va ser aixís, que, prescindint d'algunas clàusulas catalanas que apareixen en instruments llatins del sigle X y de principis del XI, fins á mitjans d'aquet sigle no's comensan á trobar en la nostra terra instruments complerts escrits en llengua catalana.

Més en aquesta edat, senyors, ja s'havia tornat á formar aquella hermosa patria de parentiu que rebrotava renovellada y ardorosa y fantasiant alegrias de des las ayguas del Loire

á las del nostre Ebro, naixent llavors, d'aquesta conjunció de coratges y d'armonias, una literatura poderosa que havia d'extremir de goig ab sos cants á la Europa, y de tristesa y d'anyoransa després al véurela morir á mà ayrada. Se compta com á iniciador, y sinó com á un dels primers que cultivaren aquest ram de la literatura patria, á Rodel, príncep de Blaja, del temps del nostre Ramon Berenguer III, qui ab la seva unió ab na Dolsa, pubilla de Provensa, va estrenyer encara més los llassos que agermanavan los dos pobles. Y va esser en aquella edat tant estret y tant franch l'enllassament de Catalunya y de Provensa, sobre tot pera la política y la poesia, que es difícil en alguns dels seus guerrers y dels seus trovadors, è impossible en molts d'altres, lo fixar quins són d'ells los que han nascut més ensá ò més enllá dels Pirineus, ja que aquestas montanyas se veyan seguidament traspassadas per trovadors y guerrers anants y vinents de las festas de Barcelona á las de Tolosa, y de las de Tolosa á las de Barcelona; que abduas capitals vingueren á esser alashoras cort del ben sentir y del ben parlar y cort també de l'amor y de la hermosura. Durant aquell activíssim período pera las lletras provensals-catalanas, qual esplendor comensá ab Alfons II d'Aragó y s'acabá ab en Pere III, lo dels francesos, va pujar tant amunt la poesia de la terra, y tingueren tanta forsa expansiva'ls seus cants, que, no cabent tots complets á dintre de sas fitas, s'extengueren per las vehinas nacions, component cansons en aquesta llengua, en la

Espanya no catalana, lo rey Alfons *lo Savi,* de Castella, y á Italia componentne també en català-provensal aquell geni gegant que va esser rey de la sabiduria y poeta de la eternitat que 's diu lo Dant. A causa de la magnitut de l'obra y la falta de temps y de coneixements expressos, impossible 'm seria l'esténdrem ara ressenyant y judicant á la menuda la vida d'aquesta cohort de cavallers cantayres, eixits de totas las classes socials de Catalunya y de Provensa, al devant dels quals hi podem citar, no perquè valgan més, sinó perquè són alguns dels que molt valen, á en Guillem de Tudela, á en Giralt de Borneil, á en Pere d'Auvernia, á n'Arnau Daniel, á en Guillem de Cavestany, á en Bernat de Ventadorn, á en Sicart de Marjevols, á n'Aymerich de Peguilhà, á en Ramon de Mirabal, y al mitj de tots, sortint son cap per sobre dels altres, com á més diable y més poeta y més batallador y escampador de discordias, á en Bertran de Born, eternisat per la magnificencia de sos cants y per haverlo colocat en son infern lo Dant, ab lo cap tallat, que porta en una mà á semblansa de llanterna, per haver dividit la familia real d'Inglaterra. Més si aquella ampla y altíssima volada de la litèratura tingué per aymadors ben dignes y apassionats á cavallers y menestrals, á sacerdots y á damas ilustres, á papas y á reys, y fins à sants de la gloria, també tingué á vils traidors y assessins de sentiments de tigre, que barataren la tinta de sas plomas per la sanch del cor dels seus germàns de patria.

Y aquesta literatura, que, passant en mitj de triomfals armonias y besadas d'amor sota porxos de llorers y de rosas, havia arribat á la més alta gloria, se va veure un dia coberta de fanch y de vergonya; que contra ella's congriaren totas las vils passions de la terra mesquina, encarnadas en homes fanàtichs que en nom del cel enganyosament parlavan al caure ab tot lo seu odi sobre'ls castells y las masias y las lliures ciutats de la Provensa. Lo casal d'Aragó 's commogué, senyors, fins á la última pedra de sos fonaments per aquella immensitat de desventuras, que no podia, sens renegar de son llinatge, abandonar á la germana perseguida. Y als cants feréstechs de sos trovadors guerrers reclamant las armas de la confederació aragonesa, respongué'l nostre poble llensantse á la acomesa per las vessants d'aquells Pirineus, barrejant ara amorosament los dos pobles las llansas y las espasas en la lluyta, com barrejavan en la pau las armonias de las liras y de las plomas. Y á Muret, en mars de sanch bullenta, devian espurnejar, per apagarse á la fi, aquellas antorxas que unas noces dels soberans de Provensa y de Catalunya posaren un dia en las mans dels trovadors de las duas terras. Y aixís va ser, senyors, que al morir en Pere'*l Catòlich* per la escona francesa, va quedar agonitzant la nostra gran àliga de la poesia pirenaica, que, dessangnantse y tot, y pegant d'alas per los marlets dels castells y per lo cim de las montanyas, ja, més que cantar, xisclava ab sò d'ira y de venjansa, clamant al cel, que

callava, per la llibertat de la Provensa. Més la sanch de son cos corria fil á fil al llarch de sas plomas, y's deixà anar, y's va morir sens que trobés conhort de Déu ni dels homes. Perquè's vegi com en aquell temps y en aquella gent l amor á la poesia anava relligat á l'amor á la patria, escolteu un fragment de la Cansó de la creuada, posat al catalá del dia, del tros que va escriure'l colaborador desconegut d'en Guillem de Tudela.

Descriu lo concili ahont acudí'l traidor Folquet, abans trovador provensal y després bisbe de Tolosa, y fa que'l noble comte de Foix se dirigeixi al Sant Pare ab las següents paraulas: «En quant al bisbe, vos diré, senyor, que tant s'ha endurit, que per los seus sentiments Déu y nosaltres hem sigut vensuts ab sas cansons mentideras y d'enganyadoras paraulas, per las quals se condemna tot aquell que las canta y las recita, y ab sos proverbis maliciosos y ab nostres dòns quan era joglar y ab la seva doctrina perversa ha pujat tant alt en poder que ningú s'atreveix á contradir lo que ell diu. Ab tot, quan va esser abat y monjo ab hàbit, la claror se va apagar de tal manera en son monastir, que en ell no hi va haver benestar ni repòs fins que'n va sortir. Y quan va ser elegit bisbe de Tolosa, per tot lo país s'escampà tal foch que may hi haurà prou aygua pera apagarlo, puix ell, á més de dèu mil, entre grans y petits, va fer perdre la vida, lo cos y l'ànima. Per la fè que vos dech, senyor, vos dich que per sas obras, per sas paraulas y per sa conducta

més sembla l'Anticrist que no pas lo representant de Roma».

Més si aquell llenguatge convencional de la poesia, mitj vestit á la provensala, mitj á la catalana, després d'aquellas esglayosas jornadas va anar desapareixent de la terra, no va ser aixís ab lo llenguatge purament català que's parlava allavors en la nostra patria, que la branca de la prosa va anar de cada dia més extenentse y fixantse, ja en los registres y en los còdices, degut á la protecció decidida que li prestava'l gran rey y pare amantíssim dels catalans, en Jaume I *lo Conquistador*, servintse d'ella en la redacció de la seva crònica que es la historia de la seva vida, y portantla en las sevas victorias á Mallorca y á Valencia; que aixís com ab sa espasa va fer creixer la patria, ab sa ploma va fer creixer y ennoblir á la llengua que la simbolisa, que sempre han anat unidas la patria y la llengua catalana sobre la plana de la terra y sobre las planas dels llibres. A aquest rey, que al mateix temps que es exemple de soberans ho es de patricis, se li deu també'l *Llibre de la saviesa* ò *Llibre de doctrina,* que va escriure, segons ell deya, pera «coneixer lo bé y lo mal y pera'l seu propi ús y'ls que'l vulgan atendre». Ell féu compilar també'ls furs y llibertats d'Aragó y prengué part activa en los de Valencia.

L'embranzida poderosa ja estava donada per un bras tan forsut com lo del rey en Jaume, y'l moviment á favor de la nostra llengua escrita, que ja com á llengua oficial va anar

substituhint á la llengua llatina, no s'aturà ni un punt, seguint á la Crònica de'n Jaume I, en períodes més ò menos llarchs de la una á l'altra obra, la crònica de'n Desclot, la de'n Muntaner y la de'n Descoll ò de'n Pere IV, com fins ara la crèyam; venint á ser, senyors, aquestas quatre crònicas, per la veritat que'n ellas hi brilla y'l calor de nacionalitat que las inspira, com los quatre evangelis de la patria catalana. Totas las brancas del saber, d'ensà d'aquell temps, anaren prenent vida á Catalunya, per tenir més facilitat sos fills de fixar las ideas en la llengua vulgar, qu'era la parlada, que no pas en la llatina, qu'era la forastera, y perquè aquesta humiliava als catalans recordantlos la dominació de Roma. En manifestació d'aquest desenrotllo progressiu, que ja no va aturarse, s'inaugurà'l sigle XIV obrint lo rey Jaume II la universitat de Lleyda, que va ser la primera de Catalunya, qu'ha donat sants al cel y patricis ilustres á la terra. A la creació de l'universitat de Lleyda va seguir la de Valencia y la de Barcelona, obrintsen també á Vich y á Solsona.

Y si la prosa havia arribat á tant alt període de gloria, no havia de quedarse enrera la poesia. Tant no hi quedà, senyors, que, vestida ja ara ben bé á la usansa catalana, la veyem en sa forma popular apareixer, y no més de cop, com l'espurna d'un incendi que porta l'ayre, en la última de las crònicas citadas; en la qual se compta, senyors, com un barber, al cap del poble de Valencia, que s'havia revoltat, se

presentà al rey Pere IV obligantlo á ballar al mitj de tots, al mateix temps que á la reyna, acompanyant lo ball, lo barber, ab lo cant de aquells versos de: «Mal haja qui sen hirà—encara ni encara...», y quals versos parodià'l rey dihentlos, un cop vensuda la revolta, al barber Gonzalbo abans de ferlo arrossegar y donarli la mort: «E qui no us rossegarà—susara y susara?...» També se citan, com á versos coneguts d'aquella època, los del mateix Pere IV donant reglas als cavallers de son temps y'ls endressats á son fill reptantlo per son casament. Més quan se generalisà l'ús de la llengua catalana pera la poesia va ser ab la fundació dels Jochs Florals á Barcelona en lo regnat de Joan I, l'aymador de la gentilesa, qui, á semblansa dels Jochs Florals de Tolosa, que instituhiren los regidors d'aquella ciutat, los establí en la nostra per l'any 1390; y si bé desaparegueren ab la mort del rey Martí y's tornaren á establir en lo regnat de Ferràn d'Antequera, no va esser tampoch per llarch temps la seva durada. Més l'impuls ja estava donat per lo rey Joan I á favor de la poesia, com l'havia donat lo rey en Jaume I á favor de la prosa, y l'esplendor á que arribà l'idioma en aquellas centurias no's té d'esborrar del món mentres hi hagi catalans á Catalunya.

En totas las brancas del saber la llengua catalana escalà las majors alturas á que podia aspirar l'home donats los coneixements d'aquella època. Ella conseguí alashoras la major galanura y perfecció en la forma, y, venerada

de senyors y de vassalls, semblava que no havia de venir may més cap altra llengua á trèurela de casa seva; que en llengua catalana's rebian y's tornavan las ambaixadas dels soberans entre la nostra nació y las més llunyanas del món conegut alashoras; y en llengua catalana's parlava en nom de Déu en las iglesias; y en llengua catalana'ls jurisconsults discutian; y en llengua catalana'ls comtes-reys parlavan en las Corts de tota la Corona Aragonesa; y en llengua catalana's donavan lleys á las nacions y lleys á las onas; y en la nostra llengua escrigueren, per orgull dels presents y dels que vingan de bona sava á Catalunya, aquells prosistas y poetas que's digueren en Jaume Roig, n'Anselm Turmeda, en Bernat Desclot, n'Andreu Febrer, en Lluís d'Aversó, en Bernat Metge, en Bonifaci Ferrer, en Pere Tomic, en Gabriel Turell, y en Pere Serafí y en Roiç de Corella, y en Miquel Carbonell y aquell Mossèn Jordi imitat per Petrarca, y aquell Eximeniç de ciencia universal, conseller de prínceps, y aquell Joan Martorell de qual *Tirant lo Blanch* deya Cervantes que may se farian prou alabansas. Y nostres van ser aquells seguits de reys que en llengua catalana's redactavan sas propias historias; que ells mateixos escrivian las llissons á sos fills y'ls consells á sos pobles; que's componian ells mateixos los discursos de sas Corts generals; que sermonavan á sa manera en las tronas de las iglesias. Y ells, á l'hora poetas y oradors, llegistas é historiayres, se complavian en parlarla sempre, aquesta llengua de Catalunya, en comptes de la

llengua d'Aragó, que era la castellana; dihentho aixís Zurita, lo cronista d'aquell regne, quan, referintse á la llengua nostra, explica que'l parlarla «era general afició dels reys, perquè d'ensà que succehiren al Comte de Barcelona, sempre tingueren per sa naturalesa y antiquíssima patria á Catalunya, y en tot conformaren ab sas lleys y costums, y la llengua de que usavan era la catalana, y d'ella va ser tota la cortesania de que's prehuavan en aquell temps.» Més sobre de totas aquestas grans figuras de la llengua y del pensament de la nacionalitat catalana, se destacan, senyors, tres personalitats, com en mitj d'un bosch antiquíssim tres arbres dominadors quals socas muntessin per sobre'l fullam dels altres arbres y amaguessin la capsalada verdejant entre núvols y estrellas, á manera de tres gegants que havessin arrelat en la terra de tant temps de sostenir ab sos brassos la volta del cel de sa patria. Són aqueixas tres colossals figuras de la llengua catalana en Ramon Muntaner, en Ramon Llull y l'Ausias March: lo cantor dels entusiasmes per la terra, lo cantor de las aspiracions de l'esperit, y'l cantor dels desitjos de l'home. La patria, y la fè, y l'amor, las tres cordas que vibran ab més forsa dintre de l'ànima. Y mireu, senyors: com si als tres no'ls pogués sostenir un sol estat de la confederació de la llengua catalana, ò com si la Providencia volgués compartir la seva gloria deixantla com á herencia per un igual entre la germandat dels tres pobles, á en Ramon Muntaner nos lo donà á Catalunya, ahont se fundà la patria que res-

plandeix eternament en la historia; á Ausias March lo va deixar á Valencia, ahont l'amor se respira y'l senten fins las sevas palmeras quan, sacudint sa polsina d'or lo vent, remorejant plahers, á altras palmeras lo transporta; y á Ramon Llull lo devallá á Mallorca, pera que ell desde Miramar extengués la mirada enllà d'enllà fins á obrir ell sol aqueix parpre misteriós que forma'l cel á l'horisó cayent sobre las onas.

Encara, senyors, que la llengua catalana no tingués, ni més enrera ni més endevant d'ara, cap altra personalitat gloriosa, ab la d'ells tres n'hi hauria á bastament pera enorgullirse de parlar aquesta llengua totas las sevas generacions. Muntaner es l'encarnació viva de lo que va ser un dia aquest gran poble. Sa paraula es honradesa. Lo que ell va fer ab aquesta paraula á sas vellesas, ho ha fet en lo nostre temps una màquina que fixa las imatges; més las reproduccions d'ell no donan las imatges mortas esblanquehidas y entercas, sinó que són la veritat mateixa, com si diguéssim plenas d'ànima, ab sol que crema, y rius que devallan, y cors que bategan. No solament sembla que presenciem lo que ell conta, sinó que diriam que nosaltres mateixos, saltant miraculosament tants sigles, hi som corporalment allà ahont ell s'estava, y al costat d'ell prenem part en las festas y en las batallas, y entrem en los ports de las ciutats amigas portant á rerassaga, ab la popa al devant y ab los penons arrossegant per l'aygua, las naus presoneras. No s'hi traspua l'esperit venjatiu que rebaixa ni la superbia que'ls sentits

enterbola, en las sevas paraulas; que iguals són per la veritat de sa ploma 'ls amichs y 'ls contraris, com iguals són pera ell també los reys y'ls vassalls de sa casa; que ell sap bé prou que units uns y altres no 's desgavella un poble. Y aquest concepte nostre del gran historiayre es la opinió dels pensadors d'altres países que'l traduhiren á las principals llenguas d'Europa y l'elogiaren en las mateixas llenguas. L'italià Moisè diu que ell es per antonomasia 'l Camoens de la historia. En Buchon, en lo pròlech de la publicació francesa, fa de'n Muntaner, entre altres, los següents elogis: «Tota aquesta part de la crònica de'n Muntaner (parla de l'expedició dels catalans á Orient), los fets, los llochs, los homes, hi són pintats al viu y ab sa veritable fesomia. He comparat ab molt compte sa relació ab la dels autors grechs de la època, y sempre he trobat en Muntaner l'avantatge no sols d'un esperit més judiciós y d'un caràcter més ferm, sinó també d'un criteri més imparcial fins tractantse de sos enemichs, y d'un respecte més perseverant y més laboriós á la veritat».

Ramón Llull es lo primer pensador de la nissaga catalana; es ell lo savi entre 'ls savis, lo poeta sentidíssim y arrebatat; es la activitat incansable y més productora que han conegut los sigles. En marxa sempre'l seu cos y'l seu esperit, aquell va recorre'l món d'un cap á l'altre, aquest volà per los espays infinits abarcant y subjectant ideas pera ferlas visibles y palpables á la migrada inteligencia dels altres homes. Ella va esser, senyors, com un torrent impetuós

sempre desbordat que passa per sobre de tot y tot al passar ho remou y fertilisa. La seva obra no sembla pas la d'un sol home, sinó la de tots los homes pensadors d'una época. No sembla sinó que la seva mà, obehint á molts pensaments, escrigués molts llibres al mateix temps, com si mogués á l'hora un feix de plomas, puix no n'hi hà prou ab una llarga vida com la seva, si això no fos un prodigi, pera deixar al món tantas ideas tancadas en tants llibres. En Ramon Llull, senyors, era al plegat moralista, metge, matemàtich, orador, químich, nàutich, filosoph, preceptista, poeta, filòlech... Ell removia'ls concilis ab sa paraula; ell fundava pel món escolas de llenguas pera que á cada poble se l'instruís en la seva propia; ell ensenyava en las universitats de Nàpols, de Montpeller y de París; ell disputava ab ignorants y savis, ab los aberroistas, ab los juheus y ab los serrahins, y ab tots los cismàtichs y heretges de son temps, ab tal eloqüencia abrusadora, que semblava que sos arguments vinguessin de més enllà del sepulcre. Si ja'ns ho deya ell, senyors, que'l pensament de son *Art* li havia sigut revelat per Déu mateix, y que son *Desconhort* li havia sigut donat per l'Esperit Sant!

Era Ausias March lo poeta més conegut y més estimat que fins alashoras havia escrit de l'amor en la nostra llengua. Y va ser ben justa la seva fama, ja que ell cantà ab més passió, ab més color y ab més realisme que ningú lo sentiment d'aquest amor en totas las situacions de la nostra vida, tant quan l'home s'entrega ven-

sut á aquest amor per la seva forsa ensopidora, com al lluytarhi desesperadament afanyós de tornar á la llibertat de l'ànima que l'amor li arrebata; com també quan l'home'l vèns á aquest amor dels sentits per la forsa de la idea pura que viu endintre nostre, y qual esperit es l'esclau humil ó'l soberà absolut, segons l'estat de l'home ò segons es l'home per ell mateix; que bé ho sap coneixer prou Ausias March com es format per la lluyta de las passions aquesta barreja d'ànima y de cos que, engrillonada l'una á l'altra, constituheix nostre ser, quan diu: «Tal com es hom, de tal amor es pres»; y: «E poder pren amor segons on entra». Y á més d'esser, senyors, Ausias March, un dels més sublims cantors de la més divinal de las passions humanas, ho es per expressar aquesta poesia ab lo caràcter de la nostra rassa; que no es ell com aquells arbres que, no tenint patria coneguda, en totas arrelan y fan ombra, sinó que en ell se veu que aquell arbre ha xuclat la sava del terrer catalanesch, y que aquells fruyts sols han pogut madurar y fins diré han pogut esser assaborits en tota sa vàlua per nosaltres mateixos. Que en Ausias March s'hi troban totas las sentidas energias y dolsas aspresas d'aquest poble, que pensant s'enamora, y reflexionant sent creixer l'amor, y sentintlo aixís l'ennobleix y'l sublima.

Després d'aquesta esplendorosa brotada de tants genis que embalsamaren la terra ab l'aroma de la seva florida per l'espay d'algunas centurias, comensaren á apareixer ab més escassetat las obras literarias, y fins aquestas ja no

presentavan aquella ufanor y verdejant tendresa d'altres dias. No sèmblava, senyors, sinó que, com succeheix ab la naturalesa, ja era lluny aquella estiuada de las lletras catalanas y havia comensat pera ellas la tardor, que es lo camí de l'invernada. Es un fet, senyors, fet sense duptes, que sempre que aquest país s'ha sentit ab vida propia, ha tingut vida propia la seva literatura, essent aquesta més ò menos cultivada, y essent més ò menos poderosa la seva llengua escrita tant quant més amunt ò més avall per lo camí de la prosperitat ò de la desventura s'ha trobat aquesta patria. Y no dihem això mateix de la llengua parlada, perqué aquesta va seguir son curs ascendent pel mitj de vents y de marors pròsperas ò contrarias, d'ensà del dia en que, tal com es ara, va brollar dels llavis dels fills de Catalunya. Que la llengua escrita segueix la sort de las banderas d'un poble, se coneix bé prou veyent á aquesta rassa extendres ab los comtes del casal de Catalunya pel mitj-dia de França, y veyent també aquells comtes-reys de l'engrandit casal d'Aragó anant á Mallorca, á Valencia y á Murcia, que adoptaren la nostra llengua. Més així, senyors, com al caure vensuda la Provensa catalana davant de las malas arts dels seus enemichs, havia d'emmudir la literatura dels seus poetas, aixís també havia d'agonitzar y morir la literatura de Catalunya, de Mallorca y de Valencia'l dia en que agonitzés y morís l'independencia y l'autonomia d'aquestos pobles.

Los efectes foren los mateixos pera las nacionalitats de l'altra banda dels Pirineus que pera

las nacionalitats de la confederació aragonesa; més las causas ocasionarias foren ben distintas, que la Provensa perdé la seva literatura ofegada en la sanch d'aquella esglayosa guerra dels albigesos, y'l nostre país la va perdre després d'una festa de goig y de concordia, que tal va semblar que ho era la unió de la corona d'Aragó á la corona de Castella; unió que va venir preparada desde'l Parlament de Casp, que introduhí ja llavors, encara que molt á l'ombra y d'esquitllentas, la llengua castellana en lo casal de la llengua de Catalunya.

Costa avall, senyors, la decadencia de la literatura catalana, quan ja va ser ben marcada la decadencia de la patria pels errors de Felip IV y las injusticias criminals de l'últim Felip que ha volgut tenir Espanya, pochs van esser los escriptors verament tals que rendiren tributs valiosos á la literatura. Més en mitj d'aquell terratrèmol de destrucció, encara las veyem aquestas lletras patrias soptadament revifarse ja al peu del sepulcre, com si l'anyorament de la passada grandesa fes un miracle; y tornà á reviure'l sant amor al passat baix lo punt de vista polítich y legal, de que en donà mostras en Pujades ab la primera part de sa *Historia de Catalunya*, en Bosch ab sos *Títols d'Honor*, en Bruniquer ab sos *Ceremonials dels Concellers*, y's despertà la poesia ab un aixam de poetas mitjancers, entre els quals sobressurten en Vicens Garcia y en Francisco Fontanella, que semblavan arrencats d'altras centurias.

No semblava, senyors, sinó que abans d'arri-

bar l'hivern entumidor sobre dels pobles de llengua catalana, se'n venia amorós aquest estiuet de Sant Martí que escampa encara tebiors y recordansas. Y tant de cert ho semblava, que no seria de llarga durada'l bon temps entre nosaltres, que passà aviat, emportantsen no sols los llibres d'historia y'ls de poesia pera que dormissin ab los pergamins de las nostras perdudas grandesas, sinó que fugint també pera amagarse en las casas payrals de las ciutats y de las montanyas aquellas poesias tendríssimas d'autors anònims que no han pogut morir cremadas en incendis de vilas y de masias en las guerras passadas perquè las conservaren las mares amorosas de generació en generació, cantantlas al peu del bressol y fent adormir als fills que son lo demà de la patria.

Y ja arribem al sigle XVIII, y al ser en aquest sigle, fonda pena fa'l dirho, ningú's presenta á escriure durant llargas anyadas en la llengua de Catalunya. L'indiferencia més gran sembla haverse apoderat dels catalans; y si la llengua de casa era la única parlada, la llengua literaria á Catalunya, á Mallorca y á Valencia era allavors la llengua castellana.

Més aquest país, senyors, ahont tota iniciativa política's trobava extingida; ahont la memoria del passat se veya esborrada com si'ls catalans s'haguessin mort tots y jaguessin fets pols assota de la Ciutadela de Barcelona; aquest país se va despertar de sopte d'aquella tant llarga dormida, que sentí rebramar canons de enllá de las afraus dels Pirineus y escoltà altre

cop, com en temps de sa grandesa soberana, l'espinguet de clarins y'l clamoreig encès de aquells mateixos soldats francesos enemichs seus en tantas batallas. Y per un moment, senyors, al comensar aquest sigle, se va veure altre cop á Catalunya desenrotllar la polsosa bandera damunt de sas planuras y de sas montanyas, defensant com pobre famolench la engruna d'independencia que encara li quedava; y, creyentse que altra volta lo passat se'n venia, se la va veure ab dalit convocant á parlament á sos fills dintre'ls murals de Tarragona; y després d'un sigle sens recorts, se'ls va veure tornant á jurar las llibertats y'ls furs de la patria. Acabà á la fi la cruenta guerra ab las armas napoleònicas de la vehina Fransa; guerra que no la acabà, no, la Espanya unitaria, sinó, treballant cada una pel seu compte, las diversas nacionalitats que encara hi hà en ella. Y no tornà alashoras al sepulcre aquell esperit de rassa. Lo camí ja estava obert, lo recort ja havia revingut als homes; y en marxa incessant, poch á poch al comensar, més depressa després, com en temps dels Berenguers de Catalunya y dels Jaumes d'Aragó, que donaren consistencia á la casa y á la llengua de la terra, aixís ha anat prenent forma y vida aquest amor de la rassa, que's manifesta ja desde las darrerias del sigle passat ab l'entusiasme d'un Capmany, y més ensà d'un Piferrer, precursors, sense ells de segur sospitarho, de la restauració de tot lo de Catalunya. Jo voldria explicarvos aquí punt per punt quinas són las obras literarias que aisla-

dament han vingut indicant, á través de las revoltas políticas espanyolas d'aquest sigle, la arribada d'aquesta altra revolta pacífica á Catalunya de la literatura moderna catalana. Jo voldria exposarlos aquí'ls noms de totas aquestas obras, insignificants moltas d'ellas miradas aisladament, més importants y dignas de perdurable recordansa si's té en compte que han sigut las passeras sobre aquest riu de l'indiferentisme y la mala voluntat d'una época que ja s'ha fos per sempre. Més, aixís y tot, no puch deixar d'anomenarla á aquella *Oda á la Patria,* de'n Carles Aribau, que es un cant d'anyorament y á l'hora un cant d'esperansa; y á aquell primer llibre del renaixement de la poesia, de'n Joaquim Rubió y Ors, lo patriarca venerat de la moderna literatura catalana. Més lo grandiós esclat de la llengua literaria de Catalunya va venir ab la restauració dels Jochs Florals de Barcelona, monument alsat á las glorias de la terra, que se sosté ferm, ab vida sanitosa y ab creixent fortalesa ab tot y que ha vist al seu voltant caure y alsarse monarquias, alsarse y enfonsarse repúblicas, més forts ells, encara que estiguin representats per eixas flors senzillas dels camps que una ventada las desfulla, que tots aqueixos poders indiscutibles è inviolables que se sostenen ab canons y murallas. Que si'ls Jochs Florals de Barcelona, senyors, donats á la vida per l'entusiasme d'uns pochs y allavors modestíssims patricis, aparegueren humils en la seva infantesa, ja van creixer ab lo temps y afermarse fins á arribar avuy, que res pot destruirlos.

Y á l'entorn dels Jochs Florals hi hem vist aixecarse la historia de la patria ab sas tradicions y ab sas llegendas, y lo teatre de Catalunya ab sas costums y sas glorias, y las cansons de la terra modernisadas, y totas las manifestacions y tots los entusiasmes reformadors de la literatura nova; que encara que las lletras d'aquet país arrenquin del passat, s'honran ab ser fillas del nostre sigle y no volen quedar enrera pel camí del progrés, que ab orgull y pas ferm als temps esdevenidors s'encaminan.

Ara bé, senyors: trobantnos ab aquesta literatura tant viva á Catalunya, á Mallorca y á Valencia; trobantnos que la parla tota una rassa que forma al present vuit provincias; trobantnos que aquesta llengua es avuy tant pura com en sas millors èpocas, ¿quin creyeu, senyors, que té d'esser lo demà d'aquesta llengua y literatura? ¿Deu gosarse y enorgullirse'l país de la seva existencia, y per lo tant deu procurar engrandirla y perfeccionarla més cada dia, ò's deu avergonyir d'ella y, posantse al costat dels seus enemichs, haurà d'ajudarlos á perseguirla y acorralarla fins que, morta y oblidada, sia altra la llengua que pera la escriptura y la paraula y en tots los casos de la vida adoptin los catalans com á senyora y majora de Catalunya?

Crech, senyors, y més ben dit n'estich segur, de que seria inferir un agravi al país lo ferli ab tota formalitat aquesta pregunta; que agravi, è

imperdonable, seria lo arribar á duptar que sentin tant amor com respecte pera aquesta llengua'ls que la parlan, y que fins en català intraductible tenen molts d'ells l'apellido de familia. Y á més, senyors, perquè aixís com á l'home al venir á la vida no se li dóna á triar ni'l pare, ni la mare, ni la fortuna, ni'l país ahont té de naixer, no se li dóna á triar tampoch la llengua que ha de brotar de sos llavis; y aixís com, per més que renegui d'aquells pares y d'aquella terra, queda fill d'ells, y serà sempre aquella la seva patria, aixís mateix, per més que l'home aborreixi y desprecii la seva llengua, aquesta's troba tant dintre del seu ser que podrà conseguir que sos llavis no la pronunciin, més no conseguirà may que no pensi la seva ànima en la nativa llengua. Y en prova de que no pot esser d'altra manera, que se'm diga quins escriptors de veritable mèrit que's pugan alsar al nivell dels antichs escriptors catalans ha tingut aquest país expressantse en llengua castellana; y quins autors ha tingut la nostra terra que, escrivint en castellà, se'ls posi á l'altura dels millors escriptors de Castella. Veritat es que tinguérem temps enrera á en Boscan (ditxós Boscan, que sempre surt com únich exemple), y, atravessant anys y més anys d'aquells temps, hem tingut com á escriptors castellans á Capmany, á Piferrer, á Cabanyes y á alguns altres; més una flor, ni quatre, ni cinch flors, no fan istiu, sobre tot quan aquets catalans brillaren més per lo que pensaren que no pas per la manera com ho traslladaren al paper. Tant es aixís, que som

nosaltres mateixos, los d'aquesta terra, los que més los elogiem; y tant es aixís, senyors, que no quedarà pas ni la prosa ni la poesia d'aquets escriptors com á patrons selectes d'ensenyansa de la llengua castellana. Y això no sols ho comprenem, sinó que fins trobem naturalíssim que aixís sia; perqué si bé un català, empenyantshi, arriba á escriure'l castellà ab correcció, servintse tant sols de paraulas que hagi anat trayent ab paciencia del diccionari de la llengua, no conseguirà may donar prou sinceritat y prou ayre de real naturalesa als seus períodes; perqué la careta may tindrà'ls moviments espontanis y la vida tota de la veritable cara. Y tant s'hi veu l'artifici, que fins en Pi y Margall, lo millor prosista castellà que té ara Catalunya, segons lo que jo puch entendre, resulta pera'ls sentits d'aquells países massa aixerrahit, massa precipitat en relació á lo substanciós de la materia que tracta, que no'ls hi deixa an ells lo temps de gosarho en lo paladar abans de que la voluntat ho engoleixi. Qui ho fa paladejar tot llargament, per esser d'aquella literatura fins al moll dels òssos, es en Castelar. Comparis la prosa castellana catalanesca de'n Pi y Margall ab la prosa abundantíssima y flonja de'n Castelar y's trobarà als dos pobles.

Més, á pesar d'aquestas diferencias, com que l'art es art per tot arreu y'ls que'l senten á tot arreu l'acullen, á Barcelona hi ve, senyors, com á casa seva, la literatura castellana, y es aquí per tothom afectuosament rebuda; y á Madrid hi ha anat en altres sigles, y avuy també hi va,

la literatura catalana per los escriptors castellans traduhida, y allà es també carinyosament admesa com á sa casa propia; y jo aquí, senyors, per la part que'm toca, me complasch y m'honro en manifestarho. Més ni allí dalt ni aquí's poden mudar las lleys de la naturalesa; y aixís, senyors, ve'l temps, que tot ho regula y ho torna al nivell que tenia; y aixís, senyors, nos trobem que'ls anys se'n van enduhent á l'oblit las obras que'l nostre immortal Clavé escrigué en llengua castellana, y segueixen frescals, més novas que may, las escritas en llengua catalana, perquè són las més sentidas. Y acaba de morir en Frederich Soler, y ja quasi ni'ns recordem de las sevas obras dramàticas castellanas, en tant que las escritas en la llengua nostra viurán mentres hi hagi Catalunya. Y morí en Camprodon, y las sevas obras castellanas passaren per no tornar, á causa de las sevas artificiosas vestiduras, mentres que las sevas comedias catalanas sempre serán joyas de gran preu en la nostra literatura. Y morí en Venceslau Querol, lo poeta inspiradíssim de Valencia, y'l seu *Patria, Fides, Amor* no s'esborrarà d'aquets pobles, mentres que'l seu llibre de poesias castellanas sempre hi durà en lo pròlech, com un estigma, aquellas paraulas de l'Alarcón en que li diu que no coneix prou aqueixa llengua. Y morí'l nostre Yxart, lo nostre gran è inolvidable Yxart, y, ab tot y que coneixia més que ningú á Barcelona la llengua castellana, los diaris de la nostra ciutat, al planyes de la seva perdua, com á mostra de lo que

ell era en la literatura hi publicaren obras catalanas. Que tot passa quan no es prou espontani en la vida, com han passat d'aquell divinal Petrarca los cants escrits en la llengua encara oficial de la seva época, que era la llengua llatina, y quedan y quedarán sempre'ls seus cants á Laura, escrits en la llengua del poble. Y encara hi há més, senyors: tots los dias veyem invadits los nostres teatres per cansons que no són de casa y que's propagan com lo foch en la estopa per plassas y carrers pera desapareixer á l'altre dia; y en cambi, senyors, las nostras antigas cansons populars bogan tranquilas sobre las onas dels sigles, y han vingut á nosaltres tant ingenuas y amorosidas y perfumadas del dolcíssim sentiment de patria, que fins las hem trobat encisadoras ara mateix en los llavis en flor de las donzellas russas, quals armonias sembla que's quedáren com aucells presoners volejant per aquesta sala.

Y si de la llengua catalana escrita passem á la mateixa llengua parlada, ¡en quin desavantatge més gran no's troba també'l nostre poble! Ja hem vist com no hi há cap autor en aquest país, escrivint en castellá, que's puga posar en igualtat de valer al costat del que produheix sas obras en la seva propia llengua castellana: donchs tampoch hi há cap catalá que parli ab tanta espontanitat y ab tanta fixesa y expressió en la castellana com en la nativa llengua.

Y molt menos n'hi há prou, senyors, del castellá en casos especials de la vida: quan se posa, per exemple, als llavis d'un representant

de Catalunya á las Corts generals de la nació espanyola. Que se'ns diga, si no, ahont sòn los grans oradors que com *hablistas* ha donat á la Espanya parlamentaria Catalunya pera posarlos al costat d'aquells los seus mestres de la eloqüencia política.

Y parlant de l'ensenyansa, nos trobem, senyors, ab la estranyesa, renyida ab los estudis pedagògichs moderns, de que en las escolas ahont s'instruheixen los noys en las primeras lletras, ja se'ls hi vol fer saber un sens fi de cosas per medi d'aquella mateixa llengua que en la falda de la seva mare may l'havian sentida. Y no tant sols en la ensenyansa elemental, sinó en la superior, fora de sentit comú que'ls professors s'expliquessin y preguntessin en sa propia llengua y que'ls deixebles que fossin del nostre país poguéssin contestar en ella. En català, senyors, se parlava en las nostras antigas universitats, y la ensenyansa'n sortia afavorida; y també allavors, encara que en major número que al present, acudian á las nostras aulas deixebles vinguts de fora de Catalunya; que en aquell temps se mirava al bé dels més, y'ls menos ja s'hi acomodavan.

Y fixantnos en los Tribunals de Justicia del nostre país, ¡quants perjudicis no's deuen ocasionar de que'ls funcionaris que exerceixen a Catalunya no entenguin lo català! Ja que'l bon sentit obliga al Govern á exigir que'l notari, pera serho a Catalunya, demostri que entén la llengua catalana, ¿per qué no s'ha de manar igual coneixement á tothom que desempenyi

càrrech en los Tribunals de Justicia, en cas de que no sigui fill de Catalunya? . . . . . .

Y lo que's diu del Parlament y dels Tribunals se diu també de la Iglesia Catòlica, ahont, ab tot y las ordres de papas y de bisbes, se prescindeix sovint de la llengua catalana; devent fer constar ab satisfacció que derrerament en sas pastorals han donat provas de vetllar per ella'l bisbe de Vich, lo de la Seu d'Urgell y'l de Menorca.

Y tot lo que's vol revindicar pera'ls fills de Catalunya ho volen pera las sevas respectivas llenguas los pobles de las nacions més avansadas d'Europa. A Noruega, d'ensà de la seva unió ab la Suecia, que s'ha despertat la seva llengua. A l'imperi d'Austria-Hungria's parlan y s'escriuen y són oficials diferentas llenguas, cada una en son poble; la més poderosa es la resurrecció de la Bohemia, que té ja tota una literatura; los rumans, los servis y'ls eslaus han obert un congrés parlanthi las sevas tres llenguas. La Bèlgica'n té duas que són oficials; en son Parlament fins s'ha parlat, á més del francès y del flamench, en lo dialecte waló de Liege, qual teatre, á l'igual del de las altras duas literaturas, ab assentiment de las Corts se subvenciona. A Russia's destaca entre totas la danesa, que es viva á la autònoma Finlandia. La llengua polaca's fortifica en tres imperis. A la vehina Fransa, á més de la llengua provensal, que ha resucitat com la nostra, se'n conrean d'altras, entre ellas la llengua catalana, y encara la llengua vasca, que s'estudia y's considera més que á Espanya. En los regnes britànichs se propa-

gàn llenguas distintas, afeginthi la llengua del principat de Gales. Y ja no us parlaré de Suissa, ahont hi hà viva una llengua molt semblant á la catalana. Y fins, senyors, en la políticament unificada Italia's parlan y's cultivan diferents llenguatges, y tots ells tenen literatura propia y teatre propi, ab excelents companyias que recorren tot lo regne. Y no us parlaré d'Espanya, que ja coneixeu y aplaudiu molts de vosaltres la llengua anyoradissa de la incomparable Rosalia Castro, y la llengua del Guernikako-arbola, cant nobilíssim que desperta'ls sentiments y que anuncia y simbolisa la exaltació de las antigas rassas. Y tinguis en compte, senyors, que la llengua catalana, comptanthi, á més de Catalunya, á Mallorca, á Valencia y'l Rosselló, té més gent que la parla que la major part de las d'aquets altres pobles estrangers; y, encara que aixís no fos, això res hi valdria devant de la justicia y de la gloria; que *Os Lusiadas,* de Camoens, han donat la volta al món y han sigut traduhits en tots los idiomas, ab tot y lo reduhida que es la llengua que parlan en son regne. Y'l mateix Ibsen, si comptés los que enrahonan en la llengua de sas obras, se trobaria ab que són menos, molts menos, que'ls que parlan altras llenguas més escampadas; més ell escriu, y tant se li endona, que ab aquella parla tant petita ell ne té prou pera alsapremar y remoure tots los teatres d'Europa.

Jo no us diré ara aquí, senyors, la manera d'assegurarli el pervenir á la llengua de Catalunya. Pera dírvosho vos hauria d'exposar ara

tot un plan de política á la catalana, y jo no he vingut aquí á parlarvos de política, sinó de llengua y de literatura. Més, sia com sia, vinga pel camí dret ò pel camí tort, vinga per la convicció d'Espanya ò per la imitació dels estrangers, estich segur de que tornarà á esser la nostra llengua á Catalunya lo que sabem que ha sigut per la historia. Y esperantho, senyors, veyem com aquesta llengua's parla de cada dia més y més á Catalunya; que es tothom en aquesta terra, fins ignorantho molts d'ells, los que fan que creixi y's propagui: la industria movent sas màquinas; lo comers fentse'l transportador general de tot lo que surt y tot lo que entra á Espanya; tots los interessos que bategan en aquesta terra, y no indirectament, senyors, fent augmentar la riquesa y la importancia del país, sinó directament, fent acudir al Principat la gent sobrera de las altras provincias; que aquesta gent arriba parlant la llengua castellana y la llengua de Basconia y la llengua de Galicia, constituheix familias, y tots los fills que'ls hi neixen parlan la llengua catalana.

Jo veig á Catalunya, senyors, en lo creixement de la seva llengua, com á un mar extensíssim, mar interior si's vol, al que hi van á parar rius caudalosos pera confondres ab ell. Bé n'evaporan, de las ayguas d'aquell mar, las ardorosas soleyadas; més los rius van creixent cada dia, y al caure en lo mar prenen lo color de sas ayguas; y'l sol que las evapora's va apagant; y'l nivell d'aquell mar va pujant, y pujarà sempre fins á tenir sortida á l'occeà de la civili-

sació, que en ell se troba la llibertat dels pobles.

Y ja he termenat, senyors; més aixís com al comensar he obert aquest discurs ab la opinió d'un fill ilustre de la terra espanyola que no es català, deixeu que'l tanqui ab aquellas paraulas immortals y santas que en marbres y en bronzos tindrian d'esser escritas, llegadas en l'idioma del seu poble per lo Dant, tant als que estiman á las llenguas de las sevas patrias com als que las aborreixen:

«Si l'idioma del país, — diu, — es algun cop abominable, es quant se'l sent en la boca meretriu dels que'l prostituheixen.»

«Vergonya eterna á aquells que, despreciant son idioma, alaban lo dels altres.»

HE DIT

492517

LaCat Guimerá, Angel
G9633ky La llengua catalana.

DATE	NAME OF BORROWER.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET